

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

کارشناسی ارشد تاریخ - گرایش ایران دوره اسلامی

عنوان پایان نامه

تأثیر جنگ جهانی اول بر حرکت های قومی در کردستان

(مطالعه ی موردی اسماعیل آغا سمکو)

پژوهشگر

حیدر سعیدی

استاد راهنما

دکتر ابراهیم اصلانی ملایری

استاد مشاور

دکتر عبدالله متولی

دی ماه ۱۳۹۳

تقدیم به :

آنانکه هرگز ذره ای از خوبی هایشان را سپاس نتوانم گفت

پدر و مادرم

بزرگ آموزگاران زندگی ام که مسیر سربلندی را به من آموختند

همسر مهربانم و فرزندان عزیزم کیمیا و کردیا که دو سال تمام

چشم به راه بازگشت من از دانشگاه اراک بودند.

سپاسگزاری:

قبل از هر چیز از خدای خود سپاسگزارم که در همه ی لحظه های زندگی یاور و مایه ی آرامش و امید من بوده است.

با عنایت خالصانه ترین سپاس ها، تشکر می کنم

از استاد عزیزم دکتر ابراهیم اصلانی به خاطر راهنمایی های مفید و ارزنده و صبر و حوصله ای که در مدت زمان تدوین این پژوهش به خرج دادند. از استاد گرانمایه دکتر عبدالله متولی که همیشه با کمال خوشرویی و فراتر از یک مشاوره پایان نامه مرا یاری نمودند. از دوست و همکار ارجمندم سید جمال حلیمی که به بنده اجازه و افتخار دادند از کتابخانه عظیم خود جهت تهیه ی منابع اصلی این رساله نهایت استفاده نمایم.

تأثیر جنگ جهانی اول بر حرکت های قومی در کردستان (مطالعه ی موردی

اسماعیل آغا سمکو)

حیدر سعیدی

چکیده

یکی از شورش های مهم در تاریخ ایران، شورش اسماعیل آغا سمکو بین سال های ۱۹۱۹ تا ۱۹۳۰ میلادی در اواخر حکومت قاجار و اوایل حکومت پهلوی در منطقه ی آذربایجان غربی است. این شورش به مدت یازده سال دو حکومت قاجار و پهلوی را با مشکل مواجه ساخت. نوشتار پیش رو به بررسی چگونگی و دلایل شکل گیری این شورش و همچنین مقایسه ی آن با سایر شورش های صورت گرفته در کردستان می پردازد. تاکنون در مورد این شورش تنها دو دیدگاه ارائه شده است. اکثر مورخان ایرانی آن را شورشی قبیله ای و به عبارتی دیگر آن را نوعی یاغی گری علیه حکومت مرکزی ایران می دانند و در مقابل کرد شناسان اروپایی و عده ای از مورخین کرد آن را شورشی ملی می نامند که هدف اصلی این شورش استقلال کردستان از ایران بوده است. در این پژوهش ضمن بررسی هر دو دیدگاه سعی خواهد شد که یک بازبینی جدید و متفاوت از نظریات قبلی ارائه شود. روش تحقیق در این پژوهش به صورت توصیفی - تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه ای می باشد. در پایان تحقیق نیز یک نتیجه گیری نهایی درباره ی شورش مذکور ارائه خواهد شد.

واژه های کلیدی :

ایل شکاک ، شورش های ایران ، جنگ جهانی اول ، اسماعیل آغا سمکو

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	چکیده
ر	مقدمه.....
س	پرسش ها و فرضیات.....
س	اهمیت و ضرورت تحقیق.....
ش	پیشینه ی پژوهش.....
ض	هدف تحقیق.....
ض	روش تحقیق.....
ض	محدوده ی زمانی تحقیق.....
ط	محدوده ی مکانی تحقیق
ط	سازمان تحقیق.....
ظ	نقد و بررسی منابع.....
ن	موانع و مشکلات پژوهش.....

فصل اول : بررسی حرکت های قومی در کردستان قبل از شورش سمکو و

پیامدهای جنگ جهانی اول بر کردستان

۱-۱: بررسی حرکت های قومی در کردستان قبل از شورش سمکو..... ۲

۲-۱: تشکیل سازمان های سیاسی کرد و شروع شورش های کردی بعد از جنگ جهانی

اول..... ۹

۳-۱: اهمیت کردستان و علل توجه قدرت های بزرگ به این منطقه..... ۱۵

۴-۱: وضعیت کردستان در جریان جنگ جهانی اول..... ۱۷

۵-۱: پیامدهای جنگ جهانی اول بر کردستان

۱-۵-۱: تأثیرات سیاسی جنگ جهانی اول بر کردستان..... ۲۱

۲-۵-۱: تأثیرات اقتصادی جنگ جهانی اول بر کردستان..... ۲۴

۳-۵-۱: تأثیرات اجتماعی و فرهنگی جنگ جهانی اول بر کردستان..... ۲۶

فصل دوم : سابقه ی تاریخی ایل شکاک و ظهور اسماعیل آغا سمکو

۱- سابقه ی تاریخی ایل شکاک..... ۳۱

۱-۱: وجه تسمیه ی ایل شکاک..... ۳۱

۲-۱: زیستگاه ایل شکاک..... ۳۲

۳-۱: نسب ایل شکاک..... ۳۳

۳۴..... ۴ - ۱ : تشکیلات سیاسی ایل شکاک

۳۵..... ۵ - ۱ : ویژگی های قومی ایل شکاک

۳۶..... ۶ - ۱ : اقتصاد ایل شکاک

۲- بزرگان و روسای ایل شکاک

۳۷..... ۱ - ۲ : اسماعیل خان عبدوی شکاک

۳۸..... ۲ - ۲ : صادق خان شکاک

۳۸..... ۳ - ۲ : یحیی خان چهریقی

۳۹..... ۴ - ۲ : علی خان شکاک

۴۱..... ۵ - ۲ : جعفر آغا شکاک و چگونگی کشته شدن او

۳- ظهور اسماعیل آغا سمکو (۱۸۸۷-۱۹۳۰) برابر با (۱۲۴۶.ه.ش-۱۳۰۹

(ش.ه)

۴۷..... ۱ - ۳ : سمکو قبل از رسیدن به ریاست ایل شکاک

۴۸..... ۲ - ۳ : رابطه ی کردها با آسوریان و قتل مارشیمون توسط سمکو

۵۰..... ۳ - ۳ : علت و انگیزه قتل مارشیمون توسط سمکو

۵۷..... ۴ - ۳ : نقشه ی حکومت قاجار برای قتل سمکو

۵۸..... ۵ - ۳ : افزایش اقدامات سمکو و تصرف برخی از مناطق کردستان

- ۵۹..... سفر رضاخان به آذربایجان و ملاقات با سمکو..... ۳ - ۶ :
- ۶۴..... نقش مطبوعات در شورش سمکو..... ۳ - ۷ :
- ۶۶..... شخصیت سمکو و آرمان سیاسی او..... ۳ - ۸ :
- ۷۱..... چگونگی کشته شدن سمکو..... ۳ - ۹ :

فصل سوم : بررسی علل و زمینه های شکل گیری شورش سمکو و روابط

سمکو با بیگانگان

- ۷۶..... فرضیه های آغاز شورش سمکو..... ۳ - ۱ :
- ۷۹..... زمینه های شکل گیری شورش سمکو..... ۳ - ۲ :
- ۸۰..... ضعف حکومت مرکزی قاجار..... ۳ - ۲ - ۱ :
- ۸۲..... قتل جعفر آغا برادر سمکو توسط حاکم آذربایجان..... ۳ - ۲ - ۲ :
- ۸۳..... تأثیر جنبش مشروطه..... ۳ - ۲ - ۳ :
- ۸۴..... تأثیر جنگ جهانی اول..... ۳ - ۲ - ۴ :
- ۸۵..... نقش ملی گرایان کرد عراق و ترکیه..... ۳ - ۲ - ۵ :
- ۸۸..... تأثیر قیام شیخ محمد خیابانی..... ۳ - ۲ - ۶ :
- ۹۰..... نقش انگلستان و روسیه..... ۳ - ۲ - ۷ :

۳-۳: روابط سمکو با بیگانگان

۳-۳-۱: رابطه ی سمکو با انگلستان.....۹۷

۳-۳-۲: رابطه ی سمکو با ترکیه.....۹۹

۳-۳-۳: رابطه ی سمکو با روسیه.....۱۰۰

فصل چهارم: ماهیت شورش سمکو و مقایسه ی آن با سایر شورش ها در

کردستان ، ضعف ها و علل ناکامی آن

۴-۱: ماهیت شورش سمکو.....۱۰۳

۴-۲: مقایسه ی شورش سمکو با سایر شورش ها در کردستان۱۱۴

۴-۳: ضعف های شورش سمکو و علل ناکامی او.....۱۱۶

۴-۴: نتیجه گیری درباره ی شورش سمکو.....۱۱۹

مقدمه

نوشتار پیش رو در ارتباط با تأثیر جنگ جهانی اول بر شورش های صورت گرفته در کردستان و تأثیر این جنگ بر شکل گیری شورش اسماعیل آغا سمکو در منطقه ی آذربایجان غربی و کردستان است که در فاصله ی بین سال های ۱۹۱۹ تا ۱۹۳۰ هم زمان با اواخر حکومت احمد شاه قاجار و اوایل سلطنت رضاشاه پهلوی به وقوع پیوست. سال هایی که تاریخ سیاسی ایران در حال گذار به دورانی حساس و سرنوشت ساز بود. گذاری که در آینده نقش مهمی در سرنوشت سیاسی و اجتماعی ایران بازی کرد. جنگ جهانی اول تأثیرات قابل توجهی از لحاظ سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بر کردستان گذاشت. ظهور شورش ها، قحطی و گرسنگی و آوارگی مردم کرد از میراث های به جای مانده ی جنگ جهانی اول در کردستان به شمار می روند. اهمیت این موضوع و مسائل پیرامون آن سبب شد تا به بررسی و تحلیل پیامدهای جنگ جهانی اول و ظهور شورش سمکو و ماهیت و زمینه های شکل گیری آن پرداخته شود. شورش سمکو و بررسی ابعاد و زوایای ناگفته ی آن و بازخوانی دوباره و ارائه ی دیدگاهی متمایز از دیدگاه های قبلی، شاکله ی اصلی نوشتار حاضر را به خود اختصاص داده است. در این نوشتار سعی شده است تا حد امکان به شکلی تحلیلی، ماهیت و مقایسه آن با سایر شورش ها در کردستان و دلایل ناکامی آن مورد توجه قرار گیرند. به همین خاطر پرداختن به علل و زمینه های شکل گیری شورش سمکو، ماهیت و مقایسه ی این شورش با سایر شورش ها در کردستان یکی از روش های تحلیل در این رساله می باشد.

موضوع تحقیق می توانست بررسی کامل همه ی شورش ها و حرکت های قومی در کردستان باشد اما به دلیل گستردگی آن، تنها به شورش سمکو پرداخته شد هرچند اشارات کوتاهی نیز به تحولات سیاسی و شورش های قومی قبل از سمکو در کردستان شده است.

مسلماً این پژوهش دارای عیب ها و اشکالاتی می باشد و اگر هم دارای نکات مثبتی باشد حاصل زحمات و تلاش های بی دریغ اساتید گروه تاریخ دانشگاه اراک است. دکتر ابراهیم اصلانی که با نگاه تحلیلی و دقیق خود به مسائل تاریخی و روز، باعث شد که دیدگاهی جدید و روشی نوین در رابطه با علم تاریخ به من بیاموزد. دکتر اصلانی همچنین به عنوان استاد راهنما، بنده را از اشکالات و نارسایی های فراوان این رساله یاری نمودند و بر همه ی مراحل کار پایان نامه نظارت داشتند. دکتر عبدالله متولی نیز به عنوان استاد مشاور در اوایل تدوین رساله، در تدوین پروپوزال و فصل بندی و مشاوره های بعدی رساله زحمات زیادی را تقبل نمودند. سایر اساتید نیز اگرچه فرصتی فراهم نشد که در تهیه ی این رساله از محضر آن ها استفاده نمایم، اما در کلاس های درس، علاوه بر آموختن علم، درس اخلاق و تواضع نیز یاد گرفتم.

خدایا چنان کن سرانجام کار

تو خشنود باشی و ما رستگار

پرسش‌ها و فرضیات

در این پژوهش دو پرسش اصلی وجود دارد و متناسب با دو پرسش ذکر شده فرضیات آن‌ها نیز ارائه شده است.

۱- آیا جنگ جهانی اول تأثیری بر حیات اقتصادی، اجتماعی و سیاسی کردستان داشته است؟

۲- عوامل و زمینه‌های شکل‌گیری شورش اسماعیل آغا سمکو در کردستان چه بوده است؟

در پاسخ به هر کدام از سوالات اصلی در این پژوهش یک فرضیه شکل می‌گیرد که عبارتند از:

۱- با توجه به گزارش‌های فراوان مبنی بر بحران‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی حرکت‌های قومی، به نظر می‌رسد جنگ جهانی اول منشأ بروز بخش عمده‌ای از آن‌ها بوده است.

۲- شعارها و رفتارهای اسماعیل آغا سمکو بیانگر آن است که احتمالاً مجموعه‌ای از عوامل سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و قومی بستر خیزش اسماعیل آغا سمکو بوده است.

اهمیت و ضرورت موضوع

فایده‌ی پژوهش صورت گرفته در این است که با شناخت ابعاد و زوایای مختلف مسأله و بررسی علمی علل و زمینه‌های شکل‌گیری شورش سمکو، از وقوع موارد مشابه در آینده جلوگیری شود و حکومت‌ها با استفاده از نتایج به دست آمده از این گونه پژوهش‌ها، ضمن توجه به درخواست‌های اقوام مختلف، کمتر دچار هزینه‌های جانی و مالی در برخورد با این گونه شورش‌ها شوند.

پیشینه ی پژوهش

سوابق پژوهش درباره ی این موضوع نسبتاً محدود است. محلی بودن موضوع پژوهش یکی از دلایل این محدودیت منابع است. تک نگاری و آثاری که به صورت تخصصی در این باره تألیف شده اند دو مورد است. اول "سرگذشت شورش سمکو قبایل کرد و دولت ایران" اثر مارتین وان برونسن که توسط سید محمد صمدی ترجمه شده است. این کتابچه ترجمه فصل سیزدهم کتاب "مبارزات قبایل با دولت در ایران و افغانستان" اثر برونسن است که به دلیل حجم کم کتاب و توصیفی بودن آن، کمتر مورد استفاده قرار گرفته است. تک نگاری دوم به نام "عشایر شکاک و شرح زندگی آن ها به رهبری اسماعیل آغا سمکو" اثر احمد شریفی است. این کتاب نیز حجم بسیار کم دارد و بیشتر توصیفی است.

پژوهش های تاریخی که این موضوع را تحت پوشش قرار داده اند تقریباً به دو گروه متمایز قابل تقسیم هستند. دیدگاه گروه اول در رابطه با موضوع تحقیق به این صورت است که شورش سمکو نوعی شورش قبیله ای و نوعی یاغیگری و نافرمانی علیه حکومت مرکزی ایران است اکثر مورخان ایرانی مانند احمد کسروی (کسروی، ۱۳۷۶: ۷۲۶)، حسن ارفع (ارفع، ۱۳۸۷: ۱۰۱)، عبدالله ناهید (ناهید، ۱۳۶۲: ۱۰۳) و مصطفی تیمورزاده (تیمورزاده، ۱۳۸۰: ۶۱) در این گروه جای دارند. دیدگاه گروه دوم درباره ی موضوع پژوهش به این صورت است که شورش سمکو یک نوع شورش ملی گرا برای کردهاست و هدف سمکو استقلال کردستان بود. مورخان اروپایی مانند کریس کوچرا (کوچرا، ۱۳۷۷: ۶۲) و دیوید مک داوول (مک داوول، ۱۳۸۶: ۳۸۲) و عدده ای از مورخان کرد مانند احمد قاضی (قاضی، ۲۰۱۲: ۲۹۳) در گروه دوم جای می گیرند. اما بیشتر این آثار به جای

تجزیه و تحلیل، اغلب به صورت توصیفی به آن پرداخته اند و از تحلیلی کامل از روند رویدادها خودداری نموده اند. غیر از دو تک نگاری که به آن ها اشاره شد سایر تحقیقات به طور مختصر و در حد چند صفحه کوتاه و یا حداکثر یک فصل به موضوع پژوهش پرداخته اند که در هیچکدام مجالی برای تحلیل واقعی رویدادها مشاهده نمی شود. سوابق پژوهش در این باره کمتر زمینه های شکل گیری، ماهیت و مقایسه ی این شورش با سایر شورش ها در کردستان را در بر می گیرد. کردها اثر مینورسکی، تاریخ معاصر کرد اثر دیوید مک داول، شورش ملی کرد اثر کریس کوچرا، کرد و کردستان اثر واسیلی نیکیتین از جمله آثارکردشناسان اروپایی هستند که به شورش سمکو پرداخته اند. این مورخان اروپایی اشاره ی مختصری در حدود چند صفحه به موضوع پژوهش داشته اند. از میان مورخان ایرانی کتاب " کردها یک بررسی تاریخی و سیاسی " اثر حسن ارفع بیشتر به موضوع پرداخته است و به دلیل معاصر بودن و درگیری مورخ با سمکو و شورش او از اهمیت خاصی برخوردار است. مورخانی مانند کسروی، تیمورزاده و ناهید نیز معاصر این رویداد تاریخی بوده اند و قسمتی از اثر خود را به موضوع تحقیق اختصاص داده اند. این پژوهش ضمن استفاده از دستاوردهای همه ی پژوهش های پیشین می کوشد با اتکا به اسناد و مدارک و تحلیل هایی که در مواقع ضروری صورت خواهد گرفت، ابعاد و زوایای ناشناخته این شورش را مورد بحث و بررسی قرار دهد و دیدگاهی جدید در مورد این رویداد و بازخوانی دوباره ای حتی المقدور بی طرفانه به موضوع بگشاید و به صورت تخصصی تر، ماهیت و زمینه های شکل گیری شورش را مورد مطالعه قرار دهد و وجه تمایز آن را با سایر شورش های صورت گرفته در کردستان مشخص نماید.

هدف تحقیق

هدف مستقیم پژوهشگر پاسخ به این سؤال هاست که آیا جنگ جهانی اول تأثیری بر حیات اقتصادی، اجتماعی و سیاسی کردستان داشته است؟ عوامل و زمینه های شکل گیری شورش اسماعیل آغا سمکو در کردستان چه بوده است؟ البته در کنار این هدف مستقیم هدف غیر مستقیم و بلند مدت نیز وجود دارد و آن این است که با مطالعه و تجزیه و تحلیل شورش سمکو به یک دیدگاه و فرضیه ی جدید و متفاوت از سایر دیدگاه ها و فرضیات صورت گرفته، دست یافت تا بتوان به صورت علمی به سوالاتی که در رابطه با این موضوع وجود دارند پاسخ داد.

روش تحقیق

تحقیق و پژوهش در این رساله مبتنی بر روش توصیفی - تحلیلی است. در نگارش پژوهش بخصوص در فصل های پایانی از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. جمع آوری اطلاعات بیشتر متکی بر منابع مکتوب بوده است که پس از گرد آوری اطلاعات اولیه، با بررسی و مقایسه و تجزیه و تحلیل برای استفاده در تحقیق به کار گرفته شده اند.

محدوده ی زمانی تحقیق

محدوده زمانی پژوهش مربوط به سال های ۱۹۱۹ تا ۱۹۳۰ میلادی برابر با ۱۲۹۸ تا ۱۳۰۹ هجری شمسی است. این دوره همزمان با اواخر حکومت قاجار و روی کار آمدن حکومت

رضاشاه پهلوی می باشد. دوره ی یازده ساله ی مورد بحث یکی از حساس ترین دوره های تاریخ ایران است زیرا حکومت قاجارها بعد از یک دوره نسبتاً طولانی منقرض و حکومت جدیدی به نام پهلوی شروع به حکمرانی می نماید.

محدوده ی مکانی تحقیق

محدوده ی مکانی پژوهش، استان آذربایجان غربی و قسمتی از استان کردستان فعلی است ولی به دلیل تأثیرات سیاسی کردستان عراق و کردستان ترکیه در این شورش، در برخی موارد به رویدادهای این مناطق نیز پرداخته شده است.

سازمان تحقیق

این رساله در چهار فصل تنظیم شده است هر فصل نیز خود شامل چندین قسمت مجزا است. فصل اول در مورد بررسی شورش ها در کردستان و وقایع جنگ جهانی اول در مناطق کردنشین است. در این فصل که شامل سه قسمت است در قسمت اول به تاریخچه ی شورش هایی که قبل از جنگ جهانی اول در کردستان اتفاق افتاده است اشاره شده است. قسمت دوم به وضعیت کردستان ایران در جریان جنگ جهانی اول پرداخته است. در قسمت سوم نیز پیامدهای سیاسی، اقتصادی و اجتماعی جنگ جهانی اول بر کردستان بررسی شده است. فصل دوم به سابقه ی تاریخی ایل شکاک از دوره ی صفویه تا ظهور اسماعیل آغا

سمکو اشاره کرده است. در این فصل همچنین برخی ویژگی های ایل شکاک مانند آداب و رسوم، اقتصاد، تشکیلات سیاسی و ... آمده است.

فصل سوم به دو موضوع پرداخته است. موضوع اول به بررسی علل و زمینه های شکل گیری شورش سمکو و موضوع دوم روابط سمکو با همسایگان و کشورهای بیگانه را در بر می گیرد. این فصل بیشتر تحلیلی است و دلایل آغاز شورش سمکو و زمینه های شکل گیری نافرمانی او را مورد بررسی قرار می دهد. فصل آخر پایان نامه ماهیت شورش سمکو و مقایسه ی آن با سایر شورش ها در کردستان و همچنین علل ناکامی سمکو و شورش او را مورد تجزیه و تحلیل قرار می دهد. همچنین در پایان این فصل یک نتیجه گیری نهایی در مورد شورش سمکو آمده است.

نقد و بررسی منابع

در این پژوهش با توجه به دوره ی زمانی موضوع پژوهش، سعی شده است که از مجموعه های اسناد و خاطرات در کنار منابع مهمی که ارتباط مستقیم با موضوع پژوهش داشته اند استفاده شود. در این تحقیق از منابع معتبر تخصصی خارجی مانند کردها اثر مینورسکی، کرد و کردستان از واسیلی نیکیتین، کیشه ی کورد از لازاریف و منابع تخصصی داخلی دوره ی زمانی پژوهش مانند آثار احمد کسروی، کردها یک بررسی تاریخی و سیاسی از حسن ارفع، تاریخ بیست ساله ی ایران اثر حسین مکی و خاطرات و خطرات مهدی قلی خان هدایت استفاده شده است. به خاطرات مورخان و شخصیت های سیاسی و مهم کرد که مستقیماً با شورش

سمکو سرو کار داشته اند نیز توجه خاصی شده است. از جمله این آثار خاطرات عبدالله ناهید ملقب به افتخار شاعر و خاطره نویس سقزی و از رجال مهم سیاسی که دو دوره نماینده ی مردم سقز در مجلس شورای ملی بوده است. از آثار رمزی قزاز، احمد خواجه افندی، مصطفی تیمورزاده، جلال تقی و رفیق حلمی که همگی که از مورخان و رجال مهم سیاسی کرد هم دوره سمکو بوده اند و هر کدام به نحوی در جریان این شورش قرار گرفته اند نیز بهره گرفته شده است. دو مجموعه اسناد محرمانه گرد آوری شده از وزارت خانه های امور خارجه ی انگلستان و آمریکا نقش مهمی در تدوین این نوشتار ایفا نمودند. یکی از این مجموعه اسناد به نام " کردستان و کرد در اسناد محرمانه ی بریتانیا" اثر و. همدی و ترجمه ی بهزاد خوشحالی است. مجموعه دیگر به نام " از قاجار به پهلوی بر اساس اسناد وزارت خارجه آمریکا" اثر محمد قلی مجد ترجمه رضا مرزانی و مصطفی میری است. این دو مجموعه اسناد دست های پشت پرده کشورهای روسیه و انگلیس را در سازماندهی شورش های قومی در ایران آشکار می سازد. هر چند نقد و بررسی تمامی منابع مورد استفاده در این پژوهش مقدور نیست اما در این نوشتار سعی شده نمونه های برجسته ای از منابع تخصصی خارجی، منابع تخصصی داخلی و خاطرات و اسناد به طور اختصار نقد و بررسی شوند.

۱- منابع تخصصی خارجی:

الف - کرد اثر مینورسکی :

اهمیت اثر مینورسکی تنها به مشاهدات و خاطرات خود در کردستان محدود نمی شود بلکه کتاب کردها یک اثر تحقیقی نیز به حساب می آید. مینورسکی در این اثر به بسیاری از آداب و رسوم بد کردها اشاره می کند ولی وی به نمونه های ظاهری و سطحی استناد نموده است که نمی توان این صفات و مشخصات را به همه ی کردها تعمیم داد، اما چون مینورسکی تقریباً در بیشتر کتاب خود به نوعی واقعیات را بیان نموده و هر چند ممکن است که یک خواننده کرد در آغاز به نوشته های او روی خوش نشان ندهد، اما خواننده بعد از مطالعه ی آثارش درباره ی کردها آرزو می کند که همه ی کسانی که درباره ی مردم کرد تحقیق می کنند مانند مینورسکی، همه ی واقعیات تلخ و شیرین کردها را بیان می کردند. مینورسکی شاهد ماجرای کشته شدن جعفر آغا برادر سمکو در تبریز بوده و اطلاعات فراوانی از آغاز شورش سمکو در اختیار خواننده قرار می دهد. مینورسکی سمکو را هم ملاقات کرده و از نشانه گیری دقیق سمکو تمجید می کند. او همچنین به شورش ها و قیام هایی که در کردستان قبل از شورش سمکو اتفاق افتاده است اشاراتی نموده است. مینورسکی چندین کتاب دیگر درباره ی کردها نوشته است از جمله کتاب های کرد و کردستان، لک، لر و اهل حق.

ب - کرد و کردستان اثر واسیلی نیکیتین، ترجمه ی محمد قاضی :

اهمیت این کتاب از این جهت است که واسیلی نیکیتین در سال های ۱۹۱۵ تا ۱۹۱۸ میلادی سمت کنسول گری دولت روسیه را در شهر ارومیه برعهده داشته است و خود مدت ها در میان کردها به سر برده و با آن ها در تماس بوده است. نیکیتین اطلاعات فراوانی درباره ی تاریخ و خصوصیات روحی و نژادی و اخلاقی و آداب و رسوم و آیین و ادبیات کردها داشته

است. هرچند نویسنده روس است ولی اصل کتاب به زبان فرانسوی نوشته شده است. نیکیتین به مدت سه سال در منطقه ی آذربایجان بوده و به سایر مناطق کردنشین غرب ایران نیز سفر نموده است و به بررسی تأثیرات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جنگ جهانی اول بر کردستان و مردم کرد پرداخته است. نیکیتین مسأله ای را در مورد کردها ارائه کرده است که جای انتقاد دارد. او در مورد سرزمین کردها و حل مسأله ی کرد پیشنهاد کرده که همه ی بخش های کردستان به یک کشور ضمیمه شوند تا در آینده این مسأله بهتر حل شود. هر چند این سخن نیکیتین تقریباً غیر ممکن است اما در این صورت بهتر است کردهای ترکیه، عراق و سوریه به کردستان ایران ملحق شوند زیرا کردها هر کجا که باشند نوه ی مادها و ایرانی هستند.

۲- منابع تخصصی داخلی:

الف - کردها یک بررسی تاریخی و سیاسی اثر حسن ارفع:

این کتاب از دوجنبه اهمیت دارد. اول اینکه این اثر توسط یکی از دشمنان اصلی سمکو که سال ها مسئول سرکوب شورش او بوده، نوشته شده است و دوم اینکه از معدود منابعی به شمار می آید که به شرح جزئیات درگیری های سمکو با حکومت مرکزی ایران پرداخته است. حسن ارفع رئیس ستاد مشترک ارتش ایران و سفیر ایران در ترکیه نیز بوده است. همزمان با وقوع شورش سمکو، ارفع یکی از فرماندهان سواره نظام بود که برای مقابله با سمکو از تهران عازم آذربایجان شد تا شورش وی را سرکوب نماید. حسن ارفع چندین بار از نیروهای سمکو